

УДК 343.985.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.19>

ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ ПРО ОРГАНІЗОВАНІ ГРУПИ ТА ЗЛОЧИННІ ОРГАНІЗАЦІЇ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Поярков А.Ю.,
*аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

Поярков А.Ю. Докази у кримінальному провадженні про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів: поняття та види.

У статті наголошено, що сьогодні Україна стикається з численними національними викликами, такими як війна, глобалізація, пандемії, екстремізм і тероризм, екологічні катастрофи та злочинність. Однією з найгостріших проблем є незаконний обіг наркотиків і психотропних речовин, оскільки це сприяє розвитку організованого наркобізнесу, що, в свою чергу, веде до зростання злочинності, насильства та корупції. Ця проблема стосується людей незалежно від їх соціального статусу, статі, релігії чи раси. Сучасні тенденції у сфері злочинності, пов'язаної з наркотиками та психотропними речовинами, свідчать про те, що вона набуває нових форм і може призводити до виникнення кримінальних угруповань навіть на рівні псевдодержав.

Автором надано визначено поняття та види доказів у кримінальному провадженні про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Підтримана думка вчених, що доказами у кримінальному провадженні про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів є фактичні дані, які відшукані, розшукані, виявлені, витребувані, вилучені, перевірені й оцінені отримані у передбаченому. Основними джерелами доказів у кримінальних провадженнях, що стосуються обігу та збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів виступають речові докази, електронні докази та експертні висновки, які одночасно є і процесуальними джерелами доказів, і засобами кримінального процесуального доказування у досудовому розслідуванні.

Важливою складовою досудового розслідування в цій категорії кримінальних правопорушень є вилучення об'єктів незаконного обігу та їх належне процесуальне оформлення відповідно до вимог кримінального процесуального закону України. Звернута увага, що сукупність зібраних доказів у кримінальному провадженні та їх ретельна оцінка є основою для формування відповідних висновків і прийняття процесуальних рішень. Водночас, помилки, допущені учасниками процесу під час аналізу та оцінки доказів, можуть призвести до неправильних рішень і порушення прав учасників кримінального провадження.

Ключові слова: докази, доказування, кримінальне правопорушення, кримінальне провадження, організовані групи, злочинні організації, наркотичні засоби, психотропні речовини.

Poyarkov A.Y. Evidence in criminal proceedings about organized groups and criminal organizations in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues: concepts and types.

The article emphasizes that today Ukraine faces numerous national challenges, such as war, globalization, pandemics, extremism and terrorism, environmental disasters and crime. One of the most acute problems is the illicit trafficking of drugs and psychotropic substances, as it contributes to the development of organized drug trafficking, which, in turn, leads to an increase in crime, violence and

corruption. This problem affects people regardless of their social status, gender, religion or race. Current trends in the field of crime related to drugs and psychotropic substances indicate that it is taking on new forms and can lead to the emergence of criminal groups even at the level of pseudo-states.

The author has defined the concept and types of evidence in criminal proceedings on organized groups and criminal organizations in the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues. The opinion of scientists is supported that evidence in criminal proceedings on organized groups and criminal organizations in the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues is factual data that is found, searched, identified, claimed, seized, checked and evaluated obtained in the prescribed manner. The main sources of evidence in criminal proceedings concerning the circulation and sale of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues are material evidence, electronic evidence and expert opinions, which are both procedural sources of evidence and means of criminal procedural proof in pre-trial investigation.

An important component of the pre-trial investigation in this category of criminal offenses is the seizure of objects of illegal circulation and their proper procedural registration in accordance with the requirements of the Criminal Procedure Code of Ukraine. It is noted that the totality of evidence collected in criminal proceedings and their careful assessment is the basis for forming appropriate conclusions and making procedural decisions. At the same time, errors made by the participants in the process during the analysis and assessment of evidence can lead to incorrect decisions and violation of the rights of the participants in criminal proceedings.

Key words: evidence, proving, criminal offense, criminal proceedings, organized groups, criminal organizations, narcotic drugs, psychotropic substances.

Постановка проблеми. Попри значну увагу, яку фахівці в галузі кримінального процесу приділяють проблемам доказування у кримінальному провадженні про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, зміни, що відбуваються в державі та суспільстві, постійно вимагають теоретичного та науково-прикладного розвитку і вдосконалення. Тому ця сфера завжди займає важливе місце в наукових дослідженнях, зокрема в контексті політичного, кримінально-правового та кримінологічного аспектів.

Попри те, що Кримінальний процесуальний кодекс (КПК) України надає офіційне визначення доказів у кримінальному провадженні, аналіз результатів опитування суддів та правоохоронців вказує на відсутність єдиного усталеного підходу до розуміння сутності цієї важливої категорії. Слід зазначити, що неправильне та неоднозначне сприйняття правниками поняття і сутності доказів у кримінальному процесі є основною причиною виникнення слідчо-судових помилок під час використання засобів кримінального процесуального доказування в ході досудового розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з організованими групами та злочинними організаціями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Це включає, зокрема, обґрунтування суб'єктами кримінального процесуального доказування неналежними, недопустимими та недостовірними доказами власної правової позиції при ухваленні рішень про проведення окремих слідчих (розшукових) дій або інших процесуальних заходів; використання методів отримання доказів або перевірки вже отриманих доказів без наявності відповідних фактичних і юридичних підстав; невизнання результатів застосування окремих засобів кримінального процесуального доказування як доказів через їх невідповідність вимогам допустимості, належності чи достовірності; заперечення існування доказів у досудовому розслідуванні.

Мета дослідження полягає у розкритті поняття та видів доказів у кримінальному провадженні про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Стан опрацювання проблематики. Питання доказування у кримінальних провадженнях про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів належить до тих, які постають не тільки перед практиками, але й перед науковцями. Проблематикою визначення поняття та видів доказів займалися такі вчені, як: В.В. Вапнярук, Ю.М. Грошевий, В.Г. Дрозд, Є.Г. Коваленко, І.А. Козак, Я.Ю. Конюшенко, Г.Р. Крет, Л.І. Олефір, А.І. Палюх, М.А. Погорецький, Я.О. Помаз, В.Г. Пшеничний, С.М. Стахівський, О.С. Старенький та інші.

Виклад основного матеріалу. Поширення наркоманії та зростання злочинності, пов'язаної з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, ста-

ють все більш масштабними та серйозними соціальними факторами, які негативно впливають на життя, здоров'я та добробут населення. Незаконний обіг наркотиків у світі сприяє зростанню злочинності та насильства, вражаючи людей незалежно від їх соціального статусу, статі, релігії чи раси. Особливо гостро ця проблема проявляється в країнах з економічними труднощами. На сьогоднішній день ця проблема охопила практично всі країни, і Україна не є винятком. Спостерігається негативна тенденція збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків.

Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом та збутом наркотичних засобів, часто недооцінюється складність таких проваджень та рівень підготовки осіб, які займаються цією протиправною діяльністю. Це призводить до порушення вимог кримінального процесуального законодавства України під час збору доказів, аж до визнання їх недопустимими. Зокрема, останнім часом поширилася безконтактна форма збуту наркотиків – продаж через Інтернет, поштою, а також залишення «закладок» у визначених місцях. Ці нові форми збуту заборонених речовин, які набирають популярності, вимагають від правоохоронних органів впровадження новітніх технологій, що суттєво змінює підходи до доказування у цій категорії кримінальних правопорушень.

Складність отримання доказів, зокрема внаслідок використання засобів кримінального процесуального доказування під час досудового розслідування, зумовлена тим, що деякі науковці та практики намагаються відокремити фактичні дані від процесуальних джерел доказів, надаючи їм самостійне значення. Це не відповідає гносеологічній та правовій природі доказів у кримінальному процесі, які є засобами кримінального процесуального доказування в досудовому розслідуванні. Важливо зазначити, що у разі визнання отриманих фактичних даних, оформлених відповідно до встановленої процесуальної форми та перевірених з точки зору їх належності, допустимості та достатності, доказом уповноваженим суб'єктом кримінального провадження, джерела доказів також набувають статусу процесуальних джерел доказів і видів доказів. Розглянемо детальніше саме поняття та види доказів у кримінальному провадженні про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів [1, с. 115-116].

Згідно з визначенням Є.Г. Коваленка, під доказами слід розуміти усні та письмові свідчення осіб, різні предмети та документи, які формуються відповідно до закону і представлені у встановленій процесуальній формі в рамках доказового провадження. Це також включає будь-які матеріали, надані сторонами суду, які були обговорені (досліджені) в процесі та визнані прийнятними для обґрунтування їхніх позицій щодо суті розв'язуваних юридичних питань [2, с. 136-137]. В.В. Вапнярук вважає, що доказ у кримінальному провадженні слід розуміти як єдність фактичних даних, які були отримані та зафіксовані у відповідній процесуальній формі, а також їх процесуальних джерел. На основі цих даних сторони кримінального провадження, слідчий суддя та суд визначають наявність або відсутність фактів і обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню. Ці дані визнаються доказами уповноваженими суб'єктами доказування, слідчим суддею та судом [3, с. 197-198].

На думку Г.Р. Крета, під доказом у кримінальному провадженні про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів слід розуміти єдність фактичних даних, відшуканих, розшуканих, виявлених (встановлених), витребуваних, вилучених, перевірених і оцінених з точки зору належності, допустимості, достовірності й оформлених (закріплених) у відповідній процесуальній формі, та їх процесуальних джерел, яка визнана уповноваженим суб'єктом кримінального провадження [4, с. 264-265].

Відповідно до ч. 1 ст. 84 КПК України, доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [5]. На думку М.А. Погорецького й О.С. Старенького, закріплене у такій кримінальній процесуальній нормі поняття доказів у кримінальному провадженні не відповідає концепції засобів кримінального процесуального доказування у досудовому розслідуванні та потребам правозастосовної практики є очевидним, водночас неприпустимим [16]. Тому, підтримуємо вчених у тому, що під доказами у кримінальному провадженні слід розуміти єдність фактичних даних, відшуканих, розшуканих, виявлених (встановлених), витребуваних, вилучених, перевірених і оцінених з точки зору належності, допустимості, достовірності й оформлених (закріплених) у відповідній процесуальній формі, та їх процесуальних джерел, яка визнана таким (дока-

зом) сторонами кримінального провадження, адвокатом, слідчим суддею та судом у ході кримінального процесуального доказування. Докази у кримінальному провадженні є розумовими засобами кримінального процесуального доказування у досудовому розслідуванні, що використовуються у кримінальному провадженні для обґрунтування власної правової позиції, що виражається у відповідній процесуальній формі в залежності від процесуального статусу уповноваженого суб'єкта кримінального процесуального доказування [16].

Таким чином, до ознак поняття доказів слід віднести взаємозв'язок фактичних даних із їх процесуальними джерелами; відшукані, розшукані, виявлені (встановлені), витребувані, вилучені та оформлені (закріплені) у відповідній процесуальній формі; відповідність фактичних даних вимогам належності, допустимості та достовірності; визнання сторонами кримінального провадження.

Класифікація доказів полягає у їх поділі на окремі категорії та визначенні характеристик кожної з цих категорій. Аналіз цих характеристик сприяє правильному використанню доказів під час розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень. Загальноприйнятим є поділ доказів на: обвинувальні та виправдувальні; первинні та похідні; прямі та непрямі; особисті та речові [6, с. 753–755].

У рамках державної політики, спрямованої на оптимізацію боротьби зі злочинністю та усунення причин і умов, що сприяють її виникненню, кримінальне судочинство займає одне з ключових місць. Основним завданням правоохоронних органів у виконанні функцій кримінального судочинства є встановлення фактів і обставин кримінального правопорушення, а також винуватості особи, яка його вчинила, з метою притягнення її до кримінальної відповідальності. Доказування, яке є важливою складовою кримінального судочинства, передбачає збір, перевірку та оцінку даних, що мають значення для встановлення об'єктивної істини. Норми кримінально-процесуального права формують основу кримінально-процесуального доказування, яке відіграє важливу роль під час досудового провадження [7, с. 24].

Початковим елементом процесу отримання доказів є цілеспрямована активна діяльність сторони обвинувачення, спрямована на пошук фактичних даних, їхніх носіїв і виявлення. Це обумовлюється характером вчинених кримінальних правопорушень та конкретною слідчою ситуацією, що складається у кримінальному провадженні про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Враховується, що внаслідок кримінального правопорушення залишаються сліди, які можуть бути виявлені на матеріальних об'єктах або в свідомості людей, слугуючи фактичною основою для майбутніх доказів [8, с. 119-120].

Згідно з ч. 2 ст. 84 КПК України до видів доказів відносять: показання, речові докази, документи та висновки експертів. Одним із найпоширеніших видів доказів, які використовують учасники процесу в кожному кримінальному провадженні про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, є показання. Це інформація, що надається в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого або експерта щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, які мають значення для даного провадження [5].

Речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення [5; 9, с. 12].

У спільній роботі Ю.М. Грошевого та С.М. Стахівського, присвяченій проблемам доказів і доказування в кримінальному процесі, було проаналізовано зміст речових доказів, проведено їх класифікацію та визначено їхню роль у процесі доказування. Дослідники також розглянули питання зберігання речових доказів, зокрема їх передачу для реалізації та знищення через громіздкість, швидкопсуваність і втрату вартості, а також процесуальне оформлення зберігання таких доказів. [10, с. 208–230].

Аналізуючи проблеми, пов'язані з доказами в кримінальному процесі, М.А. Погорецький розробив власну теорію формування речових доказів, виділивши умови та основні етапи цього процесу. На думку вченого, об'єкт речового походження як джерело фактичних даних (інформа-

ції) може стати джерелом речового доказу лише за умови, що предмети, які використовувалися для вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі сліди правопорушення або стали об'єктом злочинних дій, або ж є грошима, цінностями чи іншими речами, здобутими злочинним шляхом, або предметами, які можуть слугувати засобами для розкриття кримінального правопорушення, виявлення винних, спростування обвинувачення чи пом'якшення відповідальності. Крім того, об'єкт речового походження може стати джерелом речового доказу лише після його огляду, детального опису та приєднання до кримінального провадження на підставі постанови слідчого або ухвали суду. Таким чином, вчений робить висновок, що речовим доказом стає не сам об'єкт речового походження (предмет, речовина тощо), а їх статус у процесі. [11, с. 24–26].

Наступним самостійним елементом доказів у кримінальному провадженні є документи (ч. 2 ст. 84 КПК України). Згідно з ч. 1 ст. 99 КПК України, документом вважається спеціально створений матеріальний об'єкт, призначений для збереження інформації, який містить зафіксовані письмовими знаками, звуком, зображеннями тощо дані [5]. Ці дані можуть бути використані як доказ фактів або обставин, що встановлюються в процесі кримінального провадження. Документ не має ознак, характерних для речових доказів, і містить фактичні дані та відомості про їх джерела.

Висновок експерта як форма доказу в кримінальному провадженні має специфічні характеристики, які дозволяють відрізнити його від інших документів-доказів. Можна виділити такі сутнісні ознаки висновку експерта, а саме: він складається на основі безпосередніх досліджень; його готує особа, що має відповідні спеціальні знання, без яких проведення дослідження було б неможливим; висновок базується на інформації, яку експерт отримав безпосередньо або яка стала йому відома під час аналізу наданих матеріалів; обов'язкові елементи змісту висновку експерта визначені законодавством (ст. 102 КПК України). Особиста відповідальність експерта, включаючи кримінальну, є однією з гарантій достовірності його висновку [5; 12, с. 33].

Отже, вказаний перелік процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні у кримінальному провадженні про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів є вичерпним і поширювальному тлумаченню не підлягає. Тільки ті відомості, які є у зазначених джерелах, допускається використовувати в кримінальному провадженні як докази.

Можливість встановлювати обставини, що підлягають доказуванню, безпосередньо або опосередковано надає фактичним даним статус прямого чи непрямого доказу. Прямі докази прямо вказують на обставину, що потребує доказування, або на її відсутність. Непрямі (побічні) докази також мають значну роль, але їх використання є більш складним. Вони повинні бути тісно пов'язані між собою, формуючи систему доказів, де кожен непрямий доказ виступає, так би мовити, як ланка в нерозривному ланцюзі [13, с. 115-116].

Розподіл доказів на прямі та непрямі має практичне значення, оскільки кожен з них має свої особливості в процесі доказування. При використанні прямих доказів ключовим є встановлення достовірності джерела, з якого отримані фактичні дані, що безпосередньо вказують на кримінальне правопорушення та осіб, які його вчинили. Якщо за допомогою інших доказів підтверджується достовірність джерела, з якого отримано прямий доказ, можна вважати головний факт доведеним. Доказування за допомогою непрямих доказів є більш складним. У цьому випадку можна спиратися лише на ті факти, які є достовірними. Проте встановлення одного окремого факту не є достатнім для висновку про головний факт. Лише кілька фактів, що використовуються як непрямі докази, можуть слугувати підставою для висновку про головний факт, якщо між ними існує причинний зв'язок [14, с. 215-216].

Правильне вирішення цього питання можливе лише шляхом оцінки цих доказів у сукупності з іншими зібраними матеріалами. Сукупність непрямих доказів повинна призводити лише до одного єдиного можливого висновку. Якщо непрямі докази вказують на суперечливі факти, це свідчить про недостовірність деяких з них, а також про те, що окремі з них не мають причинного зв'язку з основним фактом. Отже, використання непрямих доказів у процесі доказування є значно складнішим, ніж прямих. Проте це не означає, що непрямі докази менш важливі для встановлення істини. Непрямі докази, на відміну від прямих, дозволяють виявити проміжні факти, на основі яких визначаються різні елементи основного факту [15, с. 61]. Основний факт є збірним поняттям, яке охоплює такі елементи предмета доказування, як подія кримінального правопорушення та його вчинення обвинуваченим. В залежності від обставин, які встановлює той чи інший доказ, він може бути прямим у одному випадку і непрямим у іншому.

Висновки. Підсумовуючи, можна сказати, що кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, пов'язані з організованими групами та злочинними організаціями, спричиняють поглиблення кризи у відносинах держави та громадянського суспільства, підривають авторитет владних інституцій, уповільнюють темпи економічного розвитку країни, загострюють соціальне напруження та дестабілізують суспільні відносини.

За кримінальним процесуальним законодавством, доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Однак, виходячи з наукового аналізу, під доказами у кримінальному провадженні про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів слід розуміти фактичні дані, які відшукані, розшукані, виявлені, витребувані, вилучені, перевірені й оцінені отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Таким чином докази виступають засоби кримінального процесуального доказування у досудовому розслідуванні, що використовуються у відповідній процесуальній формі в залежності від процесуального статусу уповноваженого суб'єкта. Класифікація доказів полягає у їх поділі на окремі категорії та визначенні характеристик кожної з цих категорій. Аналіз цих характеристик сприяє правильному використанню доказів під час розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Загальноприйнятим є поділ доказів на: обвинувальні та виправдувальні; первинні та похідні; прямі та непрямі; особисті та речові.

До видів доказів відносять: показання, речові докази, документи та висновки експертів. Вказаний перелік процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів є вичерпним і поширювальному тлумаченню не підлягає. Тільки ті відомості, які є у зазначених джерелах, допускається використовувати в кримінальному провадженні як докази. Основними джерелами доказів у кримінальних провадженнях, що стосуються обігу та збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, виступають речові докази, електронні докази та експертні висновки, які одночасно є і процесуальними джерелами доказів, і засобами кримінального процесуального доказування у досудовому розслідуванні.

Важливою складовою досудового розслідування в цій категорії кримінальних правопорушень є вилучення об'єктів незаконного обігу та їх належне процесуальне оформлення відповідно до вимог КПК України.

Сукупність зібраних доказів у кримінальному провадженні та їх ретельна оцінка слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом є основою для формування відповідних висновків і прийняття процесуальних рішень. Водночас, помилки, допущені учасниками процесу під час аналізу та оцінки доказів, можуть призвести до неправильних рішень і порушення прав учасників кримінального провадження. На основі зібраних доказів у кримінальному провадженні визначають наявність або відсутність факту кримінального правопорушення, винуватість або невинуватість особи у вчиненні правопорушення, а також встановлюють інші обставини, що мають значення для прийняття відповідного рішення згідно з КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Помаз О.Я. Особливості доказування на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збутом наркотичних засобів: дис... докт. філос.: 081 «Право». Чернігів, 2023. 224 с.
2. Коваленко Є.Г. Наукові засади кримінально-процесуального доказування: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 448 с.
3. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Харків: Юрайт, 2017. 408 с.
4. Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: дис... канд. юрид. наук. 12.00.09. Одеса, 2020. 324 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар / за заг. ред. проф. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. 1224 с.
7. Конюшенко Я.Ю. Доказування на досудовому провадженні у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2010. 23 с.
8. Козак І.А. Доказування у кримінальних провадженнях про одержання службовою особою неправомірної вигоди: дис... канд. юрид. наук. 12.00.09. Київ, 2024. 207 с.
9. Пшеничний В.Г. Запобігання поширенню наркотизму в Україні (кримінологічна та кримінально-правова характеристика): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 209 с.
10. Грошевий Ю.М., Стахівський С.М. Докази і доказування у кримінальному процесі: наук.-практ. посіб. Київ: КНТ; Фурса С.Я., 2006. 272 с.
11. Погорецький М.А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Право. 2011. № 1 (3). С. 21–43.
12. Олефір Л.І., Помаз Я.О. Контроль за вчиненням злочину: поняття, підстави та завдання під час фіксації збуту наркотичних засобів. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2021. № 56 (2). С. 30–33.
13. Доказування у кримінальному провадженні: навч.-практ. посіб. / О.В. Александров та ін. Київ: Національна академія прокуратури, 2017. 346 с.
14. Дрозд В.Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.
15. Палюх А.І. Участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. 264 с.
16. Старенький О.С., Погорецький М.А. Використання доказів. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 томах. Том 19: Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура* / редкол. В.Т. Нор (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2020. С. 79-80.